

NYELVMŰVELÉS

A határozatlan névelő használatának terjedéséről*

I. Az *egy* használatának két funkcióban való elburjánzását tesszük itt szóvá. Az egyik az *azonosítás* esete, vagyis a névszói állítmány, a másik az *egész* *fajt* jelölő főnév előtti helyzet. E két helyzetben különösen a XIX. század hetvenes évei óta van terjedőben, noha kezdeti évszázadokra mennek vissza, a nyelvművelők pedig különösen a XX. század eleje óta próbálták visszaszorítani. A „Nyelvművelő kézikönyv” I. kötete (464—, 484—) tüzetesen foglalkozik a határozatlan névelő helyes, továbbá az adott esetben elfogadható, végül helytelen használatával. Az itt felsorolt köznyelvi példák is e szempontok szerint mutatják be a szóban forgó eseteket. De előbb hadd említsünk két korai példát a régiségből: Nagyszombati kódex 373: „Te ég keuel’ azzoóni allath vag’”; Apor kódex 194: „egh zeghennek anny p2eunda adathyk mynth egh athya fywnak” (A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1. 1992. 763).

Az egész *fajt* képviselő egyedi jelentésű főnév előtti határozatlan névelő általam hibásnak minősített használatáról és terjedéséről „Ami bosszant...” címmel rövid glosszát írtam az Édes Anyanyelvünk 1996. októberi számában (3. lap), amelyre GRÉTSY LÁSZLÓ „Érdemes-e bosszankodni?” címen válaszolt a következő lapon, és ott aggályaimat igyekezett eloszlatni.

Amiben egyetérték GRÉTSY LÁSZLÓVAL, az e szerkezet névelő nélküli, kissé régiesebb, választékosabb, de helyes használata. GRÉTSY a Toldiból idéz ilyen példát: „Mint komor bikáé, olyan a járása”. GRÉTSY másik kifogása az, hogy nem említem meg a *fajt* egyedítő használatát az *egy* névelőnek, s példaként Kodolányit idézi a „Süllyedő világ” című regényéből: „Úgy bánt velem, mint *egy* szolgálval”. Azonkívül még Jókaiából is idéz. Elismerem, hogy az *egy* ilyen, helyes alkalmazását nem említettem meg kis cikkemben, mert magam sem tartom őket hibásnak. De cikkem legtöbb példája más jellegű, ott az *egy* nem egyedít, tehát határozott névelő kívántatik a főnév elé. GRÉTSY csupán egy példában ismeri el, hogy a határozott névelő is helyes volna a határozatlan helyett: „*Egy* (vagy pedig: *a*) lottónyertesnek nem kötelező szerepelni az Objektívben”.

A következő példatár a háromféle szempontból csoportosított anyagon belül két részre oszlik: a sajtónyelvi (napi-, heti és időszakos lapok) és az élőszóban elhangzó (Kossuth rádió és Duna televízió) szövegekre. Ez utóbbi esetben a bemondók, műsorvezetők, hozzászólók és riportalanyok

* A tanulmány I. szakaszát Fodor István, a II.-at A. Jászó Anna írta. Az iskolai tesztek kitöltését A. Jászó Anna végezte el, az írott és beszélt példákat Fodor István gyűjtötte össze.

(államférfiak, politikusok is) közléseiből jegyeztem föl a példákat. Minthogy e szövegek nem magnófelvételek, hanem kapásból lejegyzett részletek, a teljes szöveggörnyezet gyakran hiányzik, tehát a névelő vagylagos használata, helyes vagy helytelen volta nem ellenőrizhető.

A szóbeli szövegekben előforduló esetek az írásoséinak a többszörösét teszik ki. Ez vonatkozik a mindennapi utcai vagy társasági beszélgetések szóhasználatára is. A jelenség tehát elsősorban az élőnyelvben van terjedőben, míg írásban visszafogottabb a határozatlan névelőnek a vele egyenértékű kifejezésmódokat háttérbe szorító használata. Ennek oka nyilván az, hogy a sajtó kontrollszerkesztői ügyelnek a stílusra, és kijavítják a hibás helyeket. Szépirodalmi szövegekben bizonyára még kevesebb az *egy* kifogásolható előfordulása; vizsgálatunk a szépirodalmi stílusra külön nem terjedt ki, csupán a lapok tárcarovataira. A feldolgozott sajtótermékek közül meglepően kevés az *egy* szóban forgó előfordulása (a *Story* című újabb, igen népszerű magazinban és a *Pesti Műsor* című hetilapban). A legtöbb hibás használat viszont a *Magyar Narancs* és a *Magyar Nemzet* hasábjaiiban fordul elő. Noha a feldolgozott adatokból számszerű következtetést nem lehet levonni, az írott és a beszélt szövegekben való előfordulásuk említett aránytalansága kétségtelen.

A következőkben bemutatott szövegek és iskolai tesztek adatai (nyelvművelési szempontból) az alábbiakban értékelhetők.

Az *egy* határozatlan névelő terjedése hosszabbá teszi beszédünket, megnöveli a formaszók arányát a fogalomszókhöz viszonyítva, feltűnőbbé válik a sok *egy ... egy ... egy*, a szórend némi változtatását idézi elő (*könyvet vásárolt — vásárolt egy könyvet*), és megváltoztatja a névszói állítmány szerkezetét. A változások közül talán legkevésbé a szórendi csere kifogásolható, leginkább a névszói állítmányban a főnév előtti *egy* beépülése helyteleníthető, ami a nyelvművelés egyik leggyakoribb célpontja volt már régóta.

Ez a szerkezet és az egész fajt jelentő főnév előtti határozatlan névelő feltehetőleg idegen hatás következménye (de belső nyelvi okok sem zárhatók ki). Az előbbi esetben a németen kívül angol és francia minta érvényesül, az utóbbi esetben főként német. Az „Ami bosszant” című cikkben az alábbi óriásplakát magyar szövege pl. névelő nélküli többes számú főnevet kíván angolul, *ein* határozatlan névelőt németül, ahogyan *egy* jelenik meg magyarul: *Egy dohányosnak több vitaminra van szüksége — Smokers need more vitamins — Ein Raucher braucht mehr Vitamin.*

Az idegen eredetről persze a nyelvhasználók túlnyomó többsége nem tud, és manapság az idegen hatást nem tarthatjuk olyan kivetnivalónak, mint századunk elején, pláne hogy a német hatás visszaszorulóban van (igaz, az angol lép helyébe). De azért a szép nyelvi stílus megőrzése érdekében kívánatos fellépni az *egy* használatának túlzott elszaporodása ellen a tömegtájékoztatóban és az iskolákban.

A példaanyagból először az írott, majd a szóbeli szövegeket mutatom be. Három csoportba osztottam őket. Az elsőben a névszói állítmány előtti határozatlan névelős példák olvashatók, a másodikban a faji fogalmat jelentő főnevek előtti *egy* szerepel, amely véleményem szerint mindenképpen hibás, a harmadikban a határozatlan névelő elfogadható ugyan a fajt jelölő főnév egyik egyedét kiemelő funkcióban, ámbar helyette a határozott névelő vagy esetleg *bármely*, *minden* stb. névmások állhatnak. Ez utóbbi példamondatok után zárójelben szerepelnek a vagylagos kifejezésmódok.

A) Határozatlan névelő névszói állítmány előtt. — 1. Példák nyomtatott szövegekből: *Magyar Narancs*, 2000. július 13.: Focivilág, G. A. cikke: No de ez az Isteni játék (e szókapcsolat dőlt betűvel van szedve) *egy* igazán szívmengető ellenpélda. | *Story*, 2000. február 10. (45. lap) Sugár Ági: Pista *egy* igazi kos. (= férje csillagzata) | *Új élet*, 2000. július 1. (1. lap) Tordai Péter: ...a MAZSIHISZ nem *egy* autoritativ unió... | *Millenniumi Országjáró*, 2000. július—augusztus (5. lap) E. S. interjúja Nemeskürty Istvánnal: És leírtam, hogy ez *egy* nagyon érdekes történet... | *Pesti műsor*, 2000. július (27. lap) ...elhiteti vele, hogy a tábor csak *egy* játék.

2. Élőszóbeli példák: *Duna Televízió*, 2000. július 28., 20.30 után: Schmitt Mária történész: ...én ezt *egy* nagyon fontos könyvnek tartom... | *Kossuth rádió*, 2000. július 5., „Beszéljük meg!”

műsor, 15 óra után: — Férfi hozzászóló: ...Siklós Mária *egy* jó építész... — Bolgár György: ...úgy ítélték meg, hogy ez nem *egy* akármilyen ügy... | 2000. július 27., Aktuális, 20.30: Vizi Szilveszter: ...ez *egy* nagyon nehéz kérdés... Ez *egy* igazi csoda. | 2000. július 28., „Beszéljük meg!”, 15 óra után: — Bolgár György: ...az a hiba *egy* vétségnek minősül... — Férfi hozzászóló: ...ez *egy* félelmetes felfedezés, ez a géntérkép... — Másik férfi hozzászóló: ...nem volt *egy* egységes koncepció a tervben. | 2000. július 30., „Mindennapi tudomány”, 8.30: — Női hozzászóló: Úgy gondolják, hogy a fájdalom az *egy* szükséges velejáró... — Női riporter: A fájdalom az *egy* szubjektív érzés... | „Közéleti ütköző”, 15 óra után: Juhász Ferenc: A nyilvánosság *egy* használható eszköz... | „Esti krónika”, 19 óra után: Női bíró: A talár *egy* olyan öltözet, amely *egy* bíró tekintélyét övezi...

B) Fajt jelentő főnevek előtti határozatlan névelő hibás használata. — 1. Példák nyomtatott szövegekből: Óriásplakát (már nem látható, l. „Ami boszszant” c. cikkem): *Egy* dohányosnak sok vitaminra van szüksége. | Plakát rendelőintézetek váróhelyiségének falán: *Egy* mell elvesztése nem olyan nagy tragédia, mint *egy* anya elvesztése. — E szövegben különösen ügyetlen fogalmazás a két határozatlan névelő, amelyek közül az első még a „fél mell” gondolatát is felkeltheti, tehát számnevet is sugalmaz az első olvasásra. | Mai Nap, 2000. július 8. (20. lap) Szász Endre (Amerikában élt sokáig): Aztán nem tudtam járni két évig, mert bejött *egy* érszűkület... | Magyar Narancs, 2000. július 13. (12. lap) Móra Veronika és Szilágyi László: *Egy* új gén bevitelle *egy* evolúció által finoman szabályozott génállományba ... durva beavatkozást jelent... — (29. lap) Kocsis Zoltán szavait lejegyezte Sz. T.: De belementem, mert például *egy* Mozart Esz-dúr szimfónia IV. tétele másodikhegedűs-szólamának elejéből igenis megállapítható *egy* vonós kvalitása. — (43. lap) Bogár Zsuzsa és hat szerzőtársa: *Egy* genetikus orvosnak nem kell értenie, de jó lenne, ha elfogadná, hogy önmagában a meddőség ... senkit nem tesz alkalmassá más gyerekének a sajátként való felnevelésére. | Magyar Nemzet, 2000. július 25.

(9. lap) Sitkei (keresztnev nélkül): A távlati tervek között szerepel *egy* pánafrikai parlament létrehozása, ... és a gazdasági kérdések kezelésére megalkotnának *egy* afrikai pénzalapot és *egy* afrikai fejlesztési bankot... | Népszabadság, 2000. július 8. (12. lap) K. B.: ...az amerikai társaság képviselői lemondanak, ... s majd *egy* rendkívüli közgyűlés dönt arról, hogy helyükre kik kerülnek... — (14. lap) Máté József: De érthetetlenül nehéz *egy* külföldinek beruházni, vállalkozásba kezdeni a turizmusban... | Mai Nap, 2000. július 8. (7. lap) (noszlopy): ...1997 júniusában *egy* kézigránát robbant a kertjében. | Nők Lapja, 1999. április 28. (7. lap) aláírás nélkül: A szívizomrostok sem újulnak meg *egy* infarktus után. — (45. lap) Hulej Emese és Koronczay Lilla: *Egy* kisgyerek nem tárgy, még csak nem is *egy* kiscica. — (48. lap) [ML]: ...a gyerekek olykor húsz-huszonöt évet is szüleik társaságában töltenek, s ez *egy* átlagos életkor egyharmada! | Új Élet, 2000. július 1. (4. lap) Karl Pfeiffer (bizonyára fordításban): A szövetség *egy* krízisbizottságot állított fel... | Új Ember, 2000. július 9. (3. lap) t. s.: A régiek hogy tudtak vigyázni a határra..., *egy* nemzet gondolkodásában arra a hitre, amely a nehézségekben igenis segített.

2. Élőszóbeli példák: Kossuth rádió, 2000. július 4. „Napközben”, 9.30 után: Férfi hozzászóló: A szüleimnél *egy* jó házasságot láttam... | 2000. július 27. „Gyógyír”, 9.45: Kérdező: Ha elme-
gyek *egy* uszodába, nem kaphatok *egy* gombás fertőzést? | 2000. július 30. „Közéleti ütköző”, 15 óra után: — Juhász Ferenc: ...*egy* jogállamban kellő intézkedésre van szükség. — Katona Béla: ...nem *egy* bizottság feladata az igazság feltárása.

C) Fajt jelölő főnév határozatlan névelő előtt, amikor más szerkezet is lehetséges. — Pesti műsor, 2000. július, 70. lap (hirdetés) Ha nem akarsz sok pénzt keresni, ne hívd fel ezt a számot. Ha mégis: ...Írj *egy* önéletrajzot; vegyél részt *egy* tréningen... | Magyar Nemzet, 2000. július 25., 10. lap (hirdetés) Ha még nem látta az MV Iparos Újságot, kérjen *egy* mutatványszámot. — A határozatlan névelő mindkét esetben elmaradhat. | Magyar Narancs, 2000. július 13. (18—9. lap) Szilvási Léna: *Egy* olyan nő számára ... a több száz forintos ígéret túl erős csábítás ... Éppenséggel *egy* egyébként alkalmatlan szülő is kívánhat magának gyereket. — Az első mondatban *Az* vagy 0, a másodikban *az* jobb lenne. | Magyar Nemzet,

2000. július 25. (8. lap) Breuer Péter: Az elnökválasztással foglalkozó szakértők szerint *egy* esetleges Camp-David-i megállapodás csak ronthat Peresz esélyein. — Helyesebben *az*. — (9. lap) Sitkei (keresztnev nélkül): A konferenciáról azonban ... *egy* csupán elvi megállapodással távozott. — 0, de mindenképpen a *csupán* egy sorrend a helyesebb. | Millenniumi Országjáró, 2000. Július—augusztus (17. lap) Gy. K. interjúja Lányi Andrásal: *Egy* politikai rendszer átalakulása mindig úgy megy végbe, hogy a szemléletváltás kezdőpontján megjelenik egy új intézmény... — Inkább *a*. | Népszabadság, 2000. július 8. (7. lap) Ágh Attila: ...*egy* magyar zöldpárt feladata lehetne ennek a kommunikációs úrnak a betöltése. — *a* is lehetne. | Nők Lapja, 1999. április 28. (11. lap) Vadas Zsuzsa interjúja Szilágyi Tiborral: Régen misztikus dolog volt bemenni *egy* színházba. — Inkább *a*. — (28. lap) Szerző nélküli közlemény: ...az apróságok (elefánt vagy orrszarvú) pedig nem tanulják meg, hogyan kell *egy* vastagbőrűnek viselkedni. — *a* is lehetne. | Új Élet, 2000. július 1. (7. lap) N. K. tel-avivi tudósító: ...az egyik ultraortodox parlamenti párt törvényjavaslatot nyújtott be, amely hét év börtönbüntetést helyez kilátásba *egy* nőnek, aki a Falnál imasálban mutatkozik... — *annak a nőnek*. | Új Ember, 2000. július 9. (9. lap) Varga Péter: Ha *egy* kapcsolatban egy férfi és egy nő van jelen, ... a szexualitás mindenképpen jellemzi a kapcsolatot. — *valamely kapcsolatban, bármely kapcsolatban* jobb lenne. | Pesti Műsor, 2000. július (7. lap) Ez nem *egy* titkosügynök, hanem egy orvosbiológus feladata lenne... — Névelő nélkül jobb lenne. — (38. lap) Hervé készített *egy* fényképet három asszonyról. — *fényképet készített* is megfelelne. | Duna televízió, 2000. július 28., 21.30: Pintér Sándor: Munkatársaim kidolgoztak *egy* olyan ütemtervet... — *olyan ütemtervet dolgoztak ki*... talán jobb lenne. | Kossuth Rádió, „Beszéljük meg!”, 15 óra után: — Bolgár György: ...az a hiba *egy* vétségnek minősül... — Névelő nélkül jobb lenne. — Férfi hozzászóló: ...nem volt *egy* egységes koncepció a tervben. — Névelő nélkül kellene. | 2000. július 29. 8.50: Surján László: A közgyűlés bölcs döntése volt, amikor *egy* jelzést küldött Oroszországnak. — Névelő nélkül is megfelelne. | 2000. július 30., Mindennapi tudomány műsor. 8.20: Női hozzászóló: ...fél évre rá kezdődött *egy* fájdalom... — *fájdalom kezdődött, fájdalom lépett föl* stb. helyesebb lenne.

Mint említettem, az írott szövegek átolvasásakor számos helyes használatú mondatra találtam, sőt lehet mondani, többre, mint a helytelenekre, amelyekből csak mutatóba válogattam ki itt néhány példát. Ezzel szemben az élőbeszédben az *egy* használata a fent megbeszéltekben és más funkciókban túlnyomó. Ez vonatkozik megfigyelésem szerint a tömegtájékoztatókban elhangzó kötött és kötetlen szövegekre, valamint a mindennapi társalgási stílusra.

II. A névelőhasználat vizsgálatára az alábbi tesztet állítottuk össze. Név nélkül kellett kitölteni, csak azt kellett megjelölni a kitöltőnek, hogy fiú vagy lány-e az illető. A iskola nevét és helyét megkérdeztük, valamint a válaszadó születési helyét, ily módon valamelyest tájékozódhattunk a válaszadó nyelvi és szociális háttéréről. A lapon szereplő kérdés a következő volt: *Melyik helyes? Karikázza be a helyesnek vélt változat számát! (Megjegyzést fűzhet választásához.)* 1. *Ez egy elég izgalmas téma.* 2. *Ez elég izgalmas téma.* 3. *Egy sportolónak több vitaminra van szüksége.* 4. *A sportolónak több vitaminra van szüksége.* 5. *Elhitették vele, hogy a számháború csak egy játék.* 6. *Elhitették vele, hogy a számháború csak játék.* 7. *A Tüskevárt nagyon szép könyvnek tartom.* 8. *A Tüskevárt egy nagyon szép könyvnek tartom.* 9. *A tervek között szerepel egy diákparlament létrehozása.* 10. *A tervek között szerepel a diákparlament létrehozása.* 11. *A tervek között szerepel diákparlament létrehozása.* 12. *Ha elmegyek egy uszodába, nem kaphatok egy gombás fertőzést?* 13. *Ha elmegyek az uszodába nem kaphatok gombás fertőzést?* 14. *Mária néni jó tanár.* 15. *Mária néni egy jó tanár.* 16. *Ez nehéz házi feladat.* 17. *Ez egy nehéz házi feladat.* 18. *Tudom, nem egyszerű manőver ez.* 19. *Tudom, nem egy egyszerű manőver ez.* 20. *A távlati tervek között szerepel egy pánafrikai parlament létrehozása.* 21. *A távlati tervek között szerepel a pánafrikai parlament létrehozása.* 22. *A szívizomrostok sem újulnak meg egy infarktus után.* 23. *A szívizomrostok sem újulnak meg az infarktus után.* 24. *A szívizomrostok sem újulnak meg infarktus után.* 25. *A jogállamban kellő*

intézkedésre van szükség. 26. Egy jogállamban kellő intézkedésre van szükség. 27. Ezt a gépet csak jó szerelő tudja megjavítani. 28. Ezt a gépet csak a jó szerelő tudja megjavítani. 29. Ezt a gépet csak egy jó szerelő tudja megjavítani. 30. Aki egy csapatban jól játszik, bekerülhet a válogatottba. 31. Aki valamely csapatban jól játszik, bekerülhet a válogatottba. 32. Írt egy levelet a barátjának. 33. Levelet írt a barátjának. 34. A boltokban egy új angol tankönyv kapható. 35. A boltokban új angol tankönyv kapható. 36. A tanárnak a nevelés is a feladata. 37. Egy tanárnak a nevelés is a feladata. 38. Nem vagyok egy olcsó ember. 39. Nem vagyok olcsó ember.

A kérdőívet a következő helyeken töltötték ki: B = Budapest II. ker. (15), Ó = Óbuda (33), T = ELTE TFK magyar szakosok (14), F = ELTE TFK nem magyar szakosok (38), H = Budapest XIV. ker. (18); É = Érd (22), M = Mezőtúr (35), Tap = Tapolca (30); U = Ungvár (20), Cs = Csap (20), V = Visk (19), K = Kaszony (20), Mu = Munkács (17); Sz = Székelyudvarhely (49), Ko = Kolozsvár (63), N = Nagyenyed (37); összesen 450 tanuló. A populáció vegyes: vannak közöttük egyrészt főiskolások és általános iskolások, másrészt nagyvárosiak (belső és külső kerületből egyaránt), vidéki közepes nagyságú és kis településekről, a határon túlról Kárpátaljáról és Erdélyből, ott is nagyobb és kisebb településekről tanár- és tanítóképzősök, általános iskolások egyaránt. Ez úton szeretnék köszönetet mondani Demény Piroska tanárnőnek (Nagyenyed), Misztrik Jolán tanárnőnek (Kolozsvár), Antal Sándor tanár úrnak (Székelyudvarhely), Zékány Krisztina tanárnőnek (Ungvár), valamint főiskolai tanítványaimnak a tesztek kitöltéséért.

1. A) Szándékosan adtunk — szeszélyesen elhelyezve — azonos típusú mondatpárokat, ilyenek az 1—2., 14—15., 16—17., 18—19. párok. Ezekben egyértelműen germanizmus a határozatlan névelőnek a névszói állítmány előtti használata. Azt feltételeztük, hogy a fővárosban több adatot kapunk a helytelen használatra, vidéken és a határon túl, főleg Erdélyben pedig az eredeti, határozatlan névelő nélküli szerkezet túlsúlyát tapasztaljuk. (Az alábbiak százalékos adatok. Ahol nem jön ki a száz százalék, ott a fennmaradó százalék azt jelenti, hogy mind a két alakot elfogadták, vagy egyiket sem fogadták el, azaz nem tudtak dönteni. Elöl áll a helyes, utána a helytelen mondat adata, tehát: *Ez elég izgalmas téma, Ez egy elég izgalmas téma; Mária néni jó tanár, Mária néni egy jó tanár; Ez nehéz házi feladat, Ez egy nehéz házi feladat; Tudom, nem egyszerű manőver ez, Tudom, hogy nem egy egyszerű manőver ez.*)

	2	1	14	15	16	17	18	19
B	7	86	100	0	53	47	27	73
Ó	30	61	55	36	12	85	39	58
T	43	50	78	8	14	79	57	29
F	37	60	74	8	16	84	39	53
H	33	67	94	6	11	89	33	67
É	64	36	27	73	23	77	68	32
M	60	37	77	23	34	66	46	54
Tap	100	0	83	17	30	70	30	70
U	50	45	45	50	10	90	45	55
Cs	60	40	70	30	50	45	60	40
V	16	84	37	63	21	79	26	74
K	100	0	75	25	30	65	65	35
Mu	18	82	41	59	18	82	29	71
Sz	48	50	58	42	17	79	45	53
Ko	44	51	59	40	13	84	41	54
N	30	70	35	65	30	70	36	64

Meglehetősen sok a határozatlanság, nemigen tudnak különbséget tenni a két szerkezet között az iskolások. Az első két mondatpárban (*Ez elég izgalmas téma — Ez egy elég izgalmas téma; Mária néni jó tanár — Mária néni egy jó tanár*) többen — 17 — esetben szavaznak a határozatlan névelő nélküli alakra, s itt van három száz százalékos megoldás (elképzelhető, hogy frissen tanulták); ugyanakkor 15 esetben a helytelen alakot tartják a jónak, s ez nem nagy különbség. Az erdélyi adatok két esetben a jó mondatot mutatják helyesnek, többségükben (négy esetben) a vélemények a határozatlan névelős szerkesztés javára billennek. A második két mondatpárban (*Ez nehéz házi feladat — Ez egy nehéz házi feladat; Tudom, nem egyszerű manőver ez — Tudom, nem egy egyszerű manőver ez*) egyértelműen többen szavaznak a határozatlan névelős szerkezet helyességére (27 eset 5 ellenében); Erdélyben minden esetben. Arra gondolhatunk, hogy vannak olyan határozatlan névelős mondatok, melyek szinte idiomatikusak, közhelyszerűek, sokat ismétlik őket, sokat hallhatók-láthatók a médiumokban, s ennek következtében beivódnak az emberek elméjébe. Álljon itt egy példa a Magyar Nemzet televízió- és rádióműsor-mellékletéből: *Ez egy igazi szóki-mondó műsor* (2002. febr. 26.); vagy álljon itt egy gyakran hallott hirdetés: *A Friskies egy igazi komplett menü*. Megszokják, majd elfogadják őket. BALÁZS GÉZA is írja, hogy „Különösen gyakran fordul elő illetéktelenül az *egy* néhány mindennapi fordulatban és tagadó változatban”, pl. *ez egy ilyen dolog, nem egy könnyű helyzet* (Magyar nyelvhelyességi lexikon. Bp., Corvina 2001. 91).

B) Az 5—6. és a 38—39. pár hasonlítást tartalmaz, elfogadható benne a határozatlan névelő használata. *Elhitették vele, hogy a számháború csak játék — Elhitették vele, hogy a számháború csak egy játék; Nem vagyok olcsó ember — Nem vagyok egy olcsó ember*. Az NyKk. álláspontja a következő: „Bizonyos esetekben, amikor sajátos szerepe van, helyes, elfogadható lehet a névszói állítmány előtti *egy* is. Így például nem hibáztathatjuk olyankor, ha tartalmát tekintve az egész állítmányi szerkezet hasonlatszerű, metaforikus: ha nemcsak arra ad választ, hogy az alany megnevezte dolog, személy micsoda vagy kicsoda, hanem inkább arra, hogy m i l y e n: ez az ember számomra *egy* nulla, *egy* senki ... Persze, még az ilyen metaforikus mondatokban is szinte mindig kifogástalan a hagyományosabb, névelőtlen forma” (486). Tabi László példája volt a következő: ha valamiről — egy állatról — megállapítom, hogy ló, ezt mondom: *Ez ló*; de ha valakiről azt akarom mondani, hogy olyan, mint egy ló, ezt mondom: *Ez egy ló* (mindenesetre szellemes eligazítás a tétovázók számára, GRÉTSY LÁSZLÓ szóbeli közlése).

	5	6	38	39
B	40	53	47	53
Ó	70	27	70	27
T	29	71	50	36
F	21	76	53	39
H	50	44	33	67
É	23	77	73	27
M	29	71	54	46
Tap	23	77	63	30
U	70	30	55	45
Cs	30	70	80	20
V	58	37	84	16
K	30	70	50	50
Mu	24	76	65	35
Sz	71	29	47	53
Ko	24	72	32	67
N	35	62	53	47

Az első mondatpárban 5 : 11 az arány a határozatlan névelős forma javára, a második mondatpárban 12 : 4 az arány a névelőtlen, eredeti forma javára. Ez érdekes, mert a *nem vagyok egy olcsó ember az ez az ember egy nulla, egy senki* analógiájára elfogadható volna, a nyelvérzék azonban megmaradt az eredeti konstrukció mellett. Viszont csak három helyen egyöntetű a válaszadás, vagyis mindkét esetben az első mondat helyessége mellett döntöttek (Óbudán, Ungváron és Viskén).

2. A fajt jelentő főnevek előtti használata a határozatlan névelőnek a következőképpen alakul a felmérésekben. A mondatpárokat három csoportra bontottuk: határozatlan—határozott névelős párokra (3—4, 20—21, 26—25, 36—35), valamint határozatlan névelős és névelő nélküli párokra (7—8., 13—12., 33—32., 35—34.), végül a hármas lehetőségre (9—10—11., 22—23—24., 27—28—29.)

A) Az *Egy sportolónak több vitaminra van szüksége, A sportolónak több vitaminra van szüksége; A távlati tervek között szerepel egy pánafrikai parlament létrehozása, A távlati tervek között szerepel a pánafrikai parlament létrehozása; Egy jogállamban kellő intézkedésre van szükség, A jogállamban kellő intézkedésre van szükség; Egy tanárnak a nevelés is feladata, A tanárnak a nevelés is feladata* párokban a köznyelvi normához igazodó megítélés szerint helytelen a határozatlan névelő használata, s helyes a határozott névelőé. A NyKk. ezt mondja: „Nemegyszer heves nyelvhelyességi viták folynak az olyan mondatokról, amelyekben a logikai ítélet egy egész faj képviselőjének a szerepét betöltő egyedre vonatkozik, magyarán azt jelzi, hogy akik, esetleg amik a szóban forgó faji fogalom körébe tartoznak, azok közül akármelyikre érvényes a mondatbeli állítás, ill. tagadás, felszólítás stb. Ilyenkor ... mind a határozott, mind a határozatlan névelős, mind pedig a névelőtlen szerkesztésmód előfordul” (465). Nyelvhelyességi szempontból a kézikönyv egyik változatot sem helyteleníti. Azt mondja, hogy a határozott névelős megoldás jobban általánosít, s ezért ez felel meg legjobban a hagyományos szemléletmódnak. A határozatlan névelős forma inkább az egyedre helyezi a hangsúlyt. A névelőtlen megoldás ebből a szempontból semleges, inkább régies, patinás színezete van.

Nézzük meg, mit mutat a statisztika (a sorrend: határozatlan—határozott névelős mondat).

	3	4	20	21	26	25	36	35
B	66	34	13	80	60	40	47	53
Ó	67	30	30	70	24	73	55	33
T	36	43	57	29	79	7	43	36
F	87	8	29	66	87	11	49	46
H	66	34	44	56	72	28	56	44
É	45	55	27	73	64	27	68	32
M	71	29	20	77	63	37	46	54
Tap	77	23	43	57	57	40	37	63
U	40	60	40	60	90	10	35	60
Cs	50	50	35	65	85	15	60	40
V	47	53	32	68	74	26	53	47
K	55	45	25	75	65	35	55	45
Mu	76	24	35	65	71	29	59	41
Sz	44	56	31	67	70	29	45	55
Ko	60	28	32	62	79	14	35	57
N	46	54	19	81	73	27	30	70

Az adatok meglehetősen szeszélyesek. A 3—4. mondatpárt például Csapon egyformán helyesnek minősítették (*Egy sportolónak több vitaminra van szüksége — A sportolónak több vitaminra van szüksége*); Tapolcán, Mezőtúron, Munkácson és Kolozsvárott sokkal többen tartották helyesnek az első, határozatlan névelős mondatot, mint a másodikat. Budapesten is ez az arány, kivéve a magyar szakos tanárképzősöket (T). Érden, Ungváron, Visken, Székelyudvarhelyen, Nagyenyeden a határozott névelős szerkesztést részesítették előnyben. Az *Egy jogállamban... — A jogállamban...* pár szavazataiban az első, a határozatlan névelős van jelentős fölényben. Az ok az lehet, hogy gyakran hallják a médiumokban, s ott sokszor tükörfordítás lehet az indogermán — pl. német *in einem Rechtsstaat* — szerkezetekből.

Az *Egy pánafrikai parlament — A pánafrikai parlament* pár megítélésekor épebb a nyelvérzék. Elgondolkoztató, hogy a szakos tanárképzősök a határozatlan névelős alakot ítélték helyesebbnek, a nem szakosok a határozott névelőst. Többnyire a határozott névelős alak mellett szavaztak a diákok, a legnagyobb arányban Nagyenyeden (N). Érdekes az *Egy tanárnak... — A tanárnak* pár megítélése. A határozott névelő melletti voksolás itt is Nagyenyedre jellemző, a többi adatban nem nagyok a különbségek.

B) A 7—8. *A Tüskevárt nagyon szép könyvnek tartom, A Tüskevárt egy nagyon szép könyvnek tartom*; 13—12. *...nem kaphatok gombás fertőzést, ... nem kaphatok egy gombás fertőzést*; 33—32. *Levelet írt a barátjának, Írt egy levelet a barátjának*; 35—34. *A boltokban új angoltankönyv kapható, A boltokban egy új angoltankönyv kapható* mondatpárokból névelő nélküli és határozatlan névelős mondatok szerepeltek. Felmérésünk adatai a következők.

	7	8	13	14	33	32	35	34
B	67	27	80	20	87	13	40	53
Ó	48	48	91	6	33	36	34	66
T	86	7	93	0	29	7	21	64
F	74	24	95	5	71	16	32	60
H	72	28	100	0	83	6	17	78
É	50	50	82	18	73	27	36	64
M	57	40	94	6	91	9	49	51
Tap	63	37	93	7	87	13	50	50
U	55	40	95	5	75	25	30	60
Cs	65	35	100	0	90	10	70	30
V	30	60	95	5	79	11	63	37
K	65	35	95	5	90	5	70	30
Mu	35	65	94	6	88	12	53	47
Sz	63	37	88	10	90	4	57	43
Ko	57	41	84	11	73	5	54	32
N	57	41	81	19	92	8	62	38

A 33—32. párban (*Levelet írt a barátjának — Írt egy levelet a barátjának*) óriási fölényrel a névelő nélküli változatra szavaztak. Pedig itt az én nyelvérzékem mindkét mondatot helyesnek tartja: *Levelet írt és nem mást* — az első esetben az új közlés a levél. A második mondat nyomatéktalan. A budapesti tanárképzősöknek volt igazuk; ők ugyanis 64 %-ban mind a két mondatot elfogadták, viszont a névelőtlen változatot elfogadó nyelvérzék úgy működött, mint másutt.

A 7—8. mondatban (*A Tüskevárt nagyon szép könyvnek tartom — A Tüskevárt egy nagyon szép könyvnek tartom*) a többség a határozatlan névelő nélküli változatra szavaz, de nem nagy arányban, s ellenkező megoldás is van (Visk, Munkács).

A 35—34. (*A boltokban új angoltankönyv kapható — A boltokban egy új angoltankönyv kapható*) Budapesten és környékén, valamint Ungváron a második, a határozatlan névelős változatra szavaztak, a többi helyen a névelő nélkülire, vagy pedig nem tudtak dönteni. Itt a határozatlan névelős alak a helyes, a névelőtlen minden bizonnyal újságnyelvi anglicizmus. A médiumok szinte árasztják ezeket a névelő nélküli szerkezeteket, pl. *Személygépkocsi oszlopnak ütközött* (Kossuth rádió, 2002. febr. 14.).

A 13—12. mondatpárban mind a mellékmondatban, mind a főmondatban van egy-egy névelőhasználati probléma; most a főmondatbeli problémát értékeltük. Nagy arányban a névelőtlen megoldásra szavaztak a diákok.

C) A háromváltozatú példák adatai a következők. A határozatlan névelős — a határozott névelős — névelőtlen példa a sorrend.

	9	10	11	22	23	24	29	28	27
B	0	86	7	47	13	40	33	0	40
Ó	30	64	0	48	21	21	91	0	9
T	21	29	29	7	0	18	50	0	0
F	27	57	5	24	11	53	79	0	3
H	11	72	11	50	33	17	88	0	6
É	50	45	5	32	45	23	55	9	32
M	26	68	6	40	40	17	57	11	29
Tap	33	47	17	27	30	43	66	13	20
U	15	80	5	40	35	20	20	45	25
Cs	35	60	5	15	25	60	45	30	15
V	35	58	0	47	21	32	47	5	26
K	35	45	15	10	15	55	20	30	30
Mu	71	24	5	18	29	53	65	6	29
Sz	45	47	2	18	18	57	45	6	38
Ko	29	48	3	14	11	51	51	6	16
N	27	70	3	24	27	41	49	27	11

Az ember azt várná, hogy az arányok azonosak lesznek mind a három csoportban. Nem ez történt. Az első blokkban elfogadják az első két megoldást, mind a határozatlan, mind a határozott névelőst, s elutasítják a névelőtlen. Elfogadják tehát *A tervek között szerepel egy diákparlament létrehozása* és *A tervek között szerepel a diákparlament létrehozása* mondatokat, s elutasítják a harmadik variációt: *A tervek között szerepel diákparlament létrehozása*. Az első két mondat közül nagy arányban (14 : 2) a határozott névelős változatot helyeslik. A harmadik blokkban inkább a határozatlan névelős és a névelőtlen megoldást fogadják el, s a határozott névelős megoldást vetik el. Előnyben részesítik tehát a következő két változatot: *Ezt a gépet csak egy jó szerelő tudja megjavítani*, *Ezt a gépet csak jó szerelő tudja megjavítani*; a két változat közül azonban a többség a határozatlan névelőst fogadja el. Elutasítják a határozott névelős szerkezetet: *Ezt a gépet csak a jó szerelő tudja megjavítani*. Ez azért érdekes, mert teljesen ellentétes döntés született azonos mondatszerkezetről.

A középső blokk mondatai a következők: *A szívizomrostok sem újulnak meg egy infarktus után*, *A szívizomrostok sem újulnak meg az infarktus után*, *A szívizomrostok sem újulnak meg infarktus után*. A többségi szavazatot nyolc esetben a harmadik, a névelőtlen megoldás kapta, mindhárom erdélyi helyen erre szavaztak. Az első, a határozatlan névelős megoldás öt esetben kapott

többséget. A határozott névelős megoldás csak egy esetben kapott többségi szavazatot, Érden. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy sok helyen nem tudtak dönteni a változatok között.

3. A határozatlan névmás — határozatlan névelő párban a névmás az eredeti, normatív szerkezet. Nézzük meg, hogyan vélekednek róla a diákok. A mondatok a következők: *Aki egy csapatban jól játszik, bekerülhet a válogatottba, Aki valamely csapatban jól játszik, bekerülhet a válogatottba.*

	30	31
B	33	66
Ó	42	52
T	29	50
F	37	61
H	28	67
É	50	50
M	49	51
Tap	66	34
U	20	80
Cs	30	70
V	63	37
K	55	45
Mu	35	65
Sz	31	69
Ko	22	73
N	51	49

A székelyudvarhelyi és a kolozsvári adatok a határozatlan névmás mellett szólnak, a nagyenyedi adatok nem, bár itt kiegyensúlyozott az eredmény; hasonlóképpen az ungvári, a munkácsi, a csapi adatok a névmás mellett szólnak, a viski és a kaszonyi adatok nem. Az anyaországi adatok többsége — hat — a névmás mellett szól, csak Tapolcán szavaztak többen a határozatlan névelős változatra.

4. Két következtetés mindenképpen levonható adatainkból. Valóban terjed az egy határozatlan névelő használata, s ez a névszói állítmány előtt visszaszorítja nyelvünk egyik régi sajátosságát. Terjed a névelő nélküli szerkezet is. Mindkét esetben idegen hatásról lehet elsősorban szó. Az egyéb esetekben teljes a tarkaság, a bizonytalanság. Nincsen különbség idősebb és fiatalabb iskolások, főváros és távoli tájak között (a nemek közötti különbség teljesen elhanyagolható, nem is vettük figyelembe).

Az idegen nyelvi hatásról beszélve sokan a szavakra gondolnak. Igazuk van, hiszen elárasztják az országot az idegen nyelvű — elsősorban angol — feliratok. A névelőhasználat vizsgálata ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy beszivárognak a nyelvi rendszerünk alapjait kikezdő szerkezetek is. Ebben az esetben nem hivatkozhatunk arra, hogy nyelvjárási jelenségről van szó, nem védhetjük meg a határozatlan névelőt használókat azzal, hogy nyelvjárásuk szerkezetét alkalmazzák. A határozott névelő elhagyása lehet archaizmus, lehet nyelvjárási vonás, de az említett példákban nem erről van szó. A névelős konstrukciók esetében szerintünk a helyes — helytelen szembenállása állapítható meg.